

Ant
11

32 39
TOPICE SCRIPTVRAE

EX

AVCTORITATE VENERANDI THEOLOGORVM

ORDINIS

PRO LICENTIA

CONSEQVENDI

SVM MOS IN THEOLOGIA HONORES

PROPOSITA ET DEFENSA

A

M. GVILIELMO ABRAHAMO TELLERO

S. THEOL. BACCALAVREO

PROFESSORE THEOLOGIAE ORDINARIO IN ACADEMIA

IULIA CAROLINA ET DIOECESEOS HELMSTADIENSIS

SVPERINTENDENTE GENERALI DESIGNATO

LIPSIAE D. XXI. DEC. MDCCLXI

EX OFFICINA BREITKOPFIA

TOPICE SCRIPTURAE

ACQUISITIONE ET VERIFICATIONE

DE

PRINCIPALIA

SUMMOS IN THEOLOGIA HONORES

M. GUILIELMUS ABRAHAMUS MILLER

PROFESSOR THEOLOGICUS ORDINARIUS

UNIVERSITATIS HALLENSENSIS

ALUMNI

HALLE A. M. D. C. C. C. C.

IN OFFICINA REGIA

REVERENDISSIMO
ILLVSTRISSIMO
EXCELLENTISSIMO DOMINO
DOMINO
AVGVSTO ADOLPHO
LIBERO BARONI
DE CRAMM

DYNASTAE IN VOLKERSHEIM OELPER IERZE
BOCKENEM RELL
SERENISSIMI DVCIS BRVNSVICENSIS ET
LVNEBVRGENSIS ADMINISTRO STATVS ET
CONSILIARIO INTIMO REGIMINIS IN PRIN-
CIPATV BLANKENBVRGENSI PRAESIDI S. R. I.
LIBERI ET IMMEDIATI CAPITVLI SS. SIMONIS
ET IVDAE QVOD EST GOSLARIAE DECANO ILLV-
STRIS PARTHENONIS STEDERBVRGENSIS PRAE-
POSITO ORDINIS ALEXANDRI NEWSKY
EQVITI RELL. RELL

ILLVSTRISSIMO
ATQVE
EXCELLENTISSIMO DOMINO
D O M I N O
IVSTO HENRICO
D E BOETTICHER

DYNASTAE IN HELMSTAEDT ET LINDEN REll
SERENISSIMI DVCIS BRVNSVICENSIS AC LVNE-
BVRG. ADMINISTRO STATUS ET CONSILIARIO
INTIMO CVRIAE PROVINCIALIS IVSTITIAE SVPRE-
MO IVDICI RERV BELLICARVM DIRECTORI
PRINCIPATVS WOLFENBVTELENSIS CONSI-
LIARIO PROVINCIALI REll. REll

1774

AD 1774

EXCELSISSIMO DOMINO

D O M I N O

I V S T O H E N R I C O

D E B O E T T I C H E R

INSTITUTIONE ET
SACRAMENTIS
DIEI NOSTRI
IN HOC SACRAMENTO
SACRAMENTUM
IN HOC SACRAMENTO
IN HOC SACRAMENTO
IN HOC SACRAMENTO

REVERENDISSIMO
ILLVSTRISSIMO
EXCELLENTISSIMO DOMINO
DOMINO
HENRICO BERNARDO
DE SCHLIESTEDT

DYNASTAE IN SCHLIESTEDT KVBLINGEN ET HAVS
NEINDORF
SERENISS. DVCIS BRUNSVICENSIS AC LVNE-
BURG. ADMINISTRO STATUS ET CONSILIARIO
INTIMO CAPITVLI S. CYRIACI BRUNSVICI DECANO
ORDINIS REGII DANICI DANEBROGICI
EQVITI RELL. RELL

REVERENDISSIMO
ILLUSTRISSIMO
EXCELLENTISSIMO DOMINO
DOMINO
HENRICO BERNARDO
DE SCHLESSTEDT

BARONIAE IN SCHLESSTEDT KURLINGEN ET HAVS
REINDOFF
CIVITATIS DUCIS BRUNSVICENSIS ET
HABES ADMINISTRATIS STATUS ET CONSILIARIO
SACRIS CAPITULIS CATHOLICIS BRUNSVICENSIS
ORDINIS REGIS DANICAE BARONIAE
BOVITI REVERENDISSIMO

ILLVSTRISSIMI
ATQVE
EXCELLENTISSIMI DOMINI

PATRONI INDVLGENTISSIMI

*V*OBIS vero imprimis, *DOMINI*, huius
Curriculi ratio reddenda erat, quorum
apud Optimum Principem gratia et auctoritate
effectum est, ut mihi eius instituendi occasio da-
retur valde honorifica. Atque hoc etsi mihi sa-
tis esse poterat, ad intelligendum hoc pietatis
officium,

*officium, fuit tamen praeterea, quod officii huius
sanctissimi religionem mirifice auget. Nam ita
summi iudicii VESTRI reverentia, meam in
scribendo et cogitando diligentiam acuit, ut, si quae
recte praecepi, non tam mihi, quam VOBIS, de-
beantur; et ita imago VESTRAE indulgen-
tiae, in munere mihi clementissime collato expres-
sa, animo meo obversata est, ut eo citius totum
hoc Curriculum absolverem, quo maiori ferebar
cupiditate, VOS, DOMINI, coram intuendi,
et Deo, eiusque curae precibus ardentissimis com-
mendandi. Exoptatissimam vero diem, quae me
huius tantae felicitatis participem reddet!*

**VESTRIS
NOMINIBVS ILLVSTRISSIMIS**

**ADDICTVS CLIENS
GVIL. ABR. TELLERVS**

TOPICES SCRIPTVRAE

CVRRICVLVM PRIMVM

PRAEFATIO

um in reliquis disciplinis omnibus certa via atque ordine tractandis, praecipuus rationis vsus esse soleat, atque in his, quae ab auctoritate proficiscitur disputatio, non spernatur quidem, si adsit, neque tamen adeo quaeratur, si desit: Theologiam contra vnā esse videmus, in qua non tam rationis, quam auctoritatis momenta desiderantur; quaeque testimoniorum fide, veluti aedificium fundamento praeclare iacto, innixa, conclusiones subtiliter excogitatas adsumit, tamquam, quibus facile etiam carere posset, ornamenta. Atqui haec testimonia, qui cogitet, folis scripturarum sacrarum libris comprehendi, (quod huius loci non est edisserere et est ab aliis iam pridem demonstratum) is profecto amplius monendus non erit, vt videat, plurimum

plurimum in omni Theologia utilitatis afferre, locos" inoffe
 divinatorum librorum, singulis dogmatis christianae religionis
 probandis, proprios, atque neminem perfecti Theologi lau-
 dem assequi posse, nisi et horum omnium scientiam sit con-
 secutus, et ex iis promptum expeditumque pararit ad argu-
 mentandum usum. Atque haud scio, an non etiam his duo-
 bus, sine quibus Theologus nemo esse potest, omnia reliqua
 contineantur, quae ad tale nomen tuendum requiri possint.
 Etenim quis dubitet, praeter verae pietatis sensum, magnam
 in inveniendae celeritatem, egregium in iudicando acumen,
 in disputando artificiosam subtilitatem, in interpretando di-
 ligentiam atque usum, assiduam denique scripturarum lectio-
 nem, haec omnia, inquam, in eo desiderari, qui non solum
 locos doctrinae cuius probandae, vnice aptos, sibi et aliis
 cognitos reddere, verum etiam iisdem recte atque in loco
 uti velit? Et quomodo is, qui utrumque hoc possit, munus
 Doctoris ecclesiae non omni ex parte expleat? Nam siue do-
 ctina christiana aestimatoribus eius explicanda confirman-
 daque sit, siue eadem contra vituperatores defendenda, hic
 talis semper habebit, unde et in docendo fidem et in refel-
 lendo virtutem aliis probet. Ut adeo mirum non sit, Apol-
 linem s. Apollodorum affirmante Luca (Act. XVIII. 25.) do-
 ctinam de Christo tam accurato sermone docuisse, cum
 is dicatur, admodum peritus fuisse scripturae (*δυνατός ἐν
 γραφαῖς* com. 24) neque idem mirandus sit penitus argu-
 mentando vicisse Iudaeos, com. 28) cum omnem suam de-
 monstrationem de divina Domini nostri Iesu Christi missione
 ex locis Veteris Testamenti primariis duceret, *ἐπιδεικνύς διὰ
 τῶν γραφῶν, εἶναι τὸν Χριστὸν, Ἰησοῦν*, ut est in loco Lucae lau-
 dato. Atque utinam multi tales superiori aetate extitissent,
 et hoc nostro etiam tempore reperirentur! Esti enim negari
 non potest, semper fuisse, qui *studium scripturarum*, et in quo
 praecipue

praecipue illud cernitur, locorum *probantium* delectum accuratum, aliis commendarent; tamen illi ipsi non raro deteriora sequebantur et nemo minori cum delectu scripturarum testimoniis utebatur. Novimus omnes, debebamus certe, ORIGENIS de *recta in Deum fide* dialogum, in quo antequam disputationis exordium fieret, hanc legem ponit, vt Ἀπόδειξις τῶν ἐριθύντων ἐκ τῶν γραφῶν esset. Quam non hoc sapienter ab eo suatum fuisse putemus! Et tamen idem ille Vir doctus, tanquam suae suasionis oblitus, in illa disputatione identidem locos scripturae utriusque laudat, qui rei, de qua quaerebatur, probandae, nullo plane argumento essent. Ut, quando verba Psalmi LXVIII. 1. (Sect. II. p. m. 820) ad probandam resurrectionem I. C. excitat, in quo clarum est, eum sefellisse graecam verbi ὀψι per ἀνάσῃτω interpretationem. Aut, quando idem Sect. II. p. m. 826. ex Parabola Servatoris, Luc. XVI. 19. inprinisque ex clausula eius, aduersus contemptorem Prophetarum V. T. probat, non posse Euangelio fidem tribuere, eum, qui eandem Prophetis et legi negaverit, fingens praeterea, resurrectionis Christi in hoc loco mentionem fieri. IVSTINVS porro in *dialogo cum Iudaeo Tryphone*, qui ipsi etiam non satis doctus adversarius contigerat, utitur quidem, vt hominem vinceret, diligenter scripturarum, Veteris in primis scripturae, testimoniis πλετῶν τῶν γραφῶν: μαρτυρίας, qualem laudem, si tamen est, RHOTIVS in *Bibliotheca* Theodoro Antiocheno tribuit; sed ita utitur, vt filius familias, qui dum divitias amplissimas recte collocare atque disponere nescit, facile omnes perdit. Nam sic deprehendimus profecto in toto illo sermone congeriem quidem testimoniorum, sed non ordinem eorum talem, qui rationem disciplinae servet.

Enimvero hoc non adeo mirari debes in iis, qui, quemadmodum illi duo, ad sermonem extemporaneum provoca-

bantur, atque omnino in plurimis veteris ecclesiae doctoribus de ingenio scripturam interpretantibus, cum ex usu linguae utriusque, quem scilicet ignorabant, non possent. Sed quis non, si idem animaduertat factum esse ab his, qui *Ἀποδείξεις articuloꝝ fidei, collegioꝝ Biblicorum*, magnificos titulos libris suis praeposuerunt, iure miretur? Etenim a talibus maxime expectandum fuisset, ut singula doctrinae Christianae capita, non nisi ex propriis suis in scriptura locis derivarent, vel certe concludendo ex iis efficerent, qui tanquam axiomatum loco essent. Hoc enim nisi teneatur, *ἀπόδειξις* biblica nulla est, et quidvis aliud potius lectoribus traditur, quam Collegium biblicum, quale illi intelligi volunt. Itaque mihi quidem se nunquam probavit SEB. SCHMIDT, Argentoratenſis olim Theologi diligentia, qui in *Collegium* suum *Biblicum*, quemadmodum ipse fatetur in praefatione libri, locos scripturae congeſſit non illos, qui in primariis numerarentur, sed vnice eos, qui probabili interpretatione possent huic vel illi dogmati probando adhiberi. Atque inde factum, ut saepius grammaticam interpretationem verborum laudaret, et tamen desereret tum, cum videret *ἀπόδειξις* eius dogmatis, quod probandum sumſisset, illa posita, totam perituram esse. Rem vix credibilem, efficiemus tamen uno exemplo, ut vere ita accidisse credant Lectores, sibiſque ab eiusmodi conatu caveant. Multis multorum disputationibus locus ille Gen. IV. 1. frequentatus est, in quo Eva, cum peperisset Cainum, dixisse narratur קניתי איש את יהוה. Ex hoc loco Vir doctus cum aliis fidem in futurum Messiam, tanquam verum Deum, non desuisse illis primis hominibus, probare vult, quod tamen, ut nobis videtur, in vniuersum non adeo necesse fuisset vnquam querere. Vult tamen, ut dixi, cumque, praeter alias, illorum quoque commemo- rasset interpretationem, quibus placuisset את pro סמה scri-
ptum

ptum putare, hoc suum iudicium addit; *ista explicatio etsi bonum habere potest sensum, non tamen tantum nobis prodest in gravissimo puncto de Messia. At ubi eiusmodi commodum habere possumus, vti que non debemus omittere.* Atque eiusmodi exemplis pessime vsurpatorum locorum scripturae pleni sunt aliorum libri, esset que ab hoc loco alienum ea amplius commemorare velle. Copiam eorum desideranti, plura suppetabit S. V. S T E M L E R V S in duabus dissertationibus, *de interpretationibus scripturae S. satis piis sed parum accuratis*, et dabimus nos quoque in curriculo huius dissertationis secundo.

Nunc illud potius agemus, ex quo pateat, praeterquam, quod diximus praecipuum in deligendis locis scripturae Theologi munus contineri, alias etiam esse rationes, quare hic delectus, in tractandis religionis dogmatis, omnibus commendatus esse debeat. Ante omnia vero in his numeraverim necessitatem aduersus homines religionem defendendi profanos, quique, argumentis ex locis alienis ductis, mox abutuntur eo, vt ipsam religionem in susceptionem adducant, atque huic tribuant, quod erat vitium defendentium eam. Etenim haec fabula quoties non acta est! Quin adeo extitisse videmus, qui, cum ipsi veram doctrinam sequentes, suos contra haereticos disputantes audirent, illorum argumentis, quibus ex scriptura non satis firmis vterentur, ita perturbati fuerunt, vt ad horum partes transfirent. Atque est profecto etiam in hoc genere nihil magis alienum, quam cum homine peregrino ita agere velle, quemadmodum cum familiari agere soleas. Nam vt ille te vel tanquam subrusticum irriturus esset, vel de re domestica tua mali quid ominaturus, nisi eum magnificentioribus epulis atque exquisitiis extractis exciperes, quae hic non adeo desiderat, tenui etiam victu contentus; ita non minus existimandum est, aduersarium exquisitorum argumenta et magis accuratam disputationem, qualis est ea,
quam

quam diximus, requisitum esse, quam tuae ipsius professionis hominem. Et quam non acute hoc vidit Magnus noster LUTHERVS, qui in Comment. ad Gen. XVIII. 2. hanc Patribus primae ecclesiae, de illa apparitione multa pie meditantibus, defensionem parit: S. Patres scripserunt ista bono et pio animo et bene viderunt, quod cum aduersariis non sic agendum est, vt cum auditoribus principia fidei non negantibus: cum enim tuos doces, ibi non bellum moves, sed exercitium ad bellum instruis. In exercitio autem vides non ferratis hastis, non acutis gladiis, sed etiam rudi ligno, aut ad gladii formam facto nos vti. Sed in acie ferro opus est eoque ad ferendum firmo et bene acuto. Sed satis de hoc. Veniamus ad aliam huic valde propinquam studii huius necessitatem, eam nimirum, quae in institutione eorum posita est, per quos aliquando religio doceri debet, et aduersariorum rationes refelli. Nam hi quoque, nisi in scholis Theologorum ita praeparati sint, vt non solum vniuersum ambitum doctrinae christianae in animo, quasi in tabula descriptum habeant, verum etiam locorum Theologicorum ex scriptura promendorum, perfectam et ad vsum facile transferendam scientiam teneant, quomodo possint cum laude in re sacra administranda versari, aliorumque saluti ita providere, vt fundamento firmo nitatur, quod neque fortunae vicissitudine, neque vi vlla, siue calamitatum, siue hominum malorum moueatur? Est enim illud supra, quam dici potest, absurdum, si quis cogitet, sibi in angusto terrae angulo, in quo aliquando verbi divini ministerio functurus sit, adeo ampla atque exacta Theologica scientia non opus fore, aduersarium ibi nullum futurum, nullam de controuersis religionis disputationem. Vnde fit, vt, qui Theologorum scholas adeant, hoc tantum assequi curent, vt declamationibus popularibus habendis non plane inepti habeantur, atque sic se
Theo-

Theologos futuros putent. Atqui vero cogitandum his erat, vel maxime timendos adversarios religionis, saepius ex ipsis verae ecclesiae alumnis prodire, tum, cum aut mortis periculum subeundum est, aut animus variis calamitatibus oppressus fluctuat, aut malefactorum conscientia terret, atque in omnes partes rapit. Vt tunc videas, multos nodos nectere, quos, cum nulla disputandi subtilitas contra aliquid valeat, sola scripturae auctoritas solvat, quibusque adeo dissipandis, qui hac non recte atque prudenter uti didicerit, plane impar futurus sit. Tandem, neque illud praetermittendum est, hanc in recte deligendis locis scripturae prudentiam a Theologo requirere ipsam reuerentiam sacris litteris debitam, quam quidem semper in ore habent illi ipsi, quod mireris, qui adeo imprudenter, ut nemo magis, in hoc studio versantur. Sed enim, quam hoc reuerenter ab iis fieri putemus, si toties sensum alienum diuinis decretis affingunt, et dum intelligere volunt, quae non intelligunt, sola nobis relinquunt pro verbis diuinis, verba hominum, hoc est, sua.

Atque poteramus haec forte amplius disputare. Sed satisfecimus, opinor, vel his, praefandi consuetudini, effecimusque, ut, quam nunc instituemus, disputationis necessitas ab omnibus intelligatur. Est itaque nobis propositum disciplinam deligendorum locorum scripturae tradere, ex quibus argumenta pro doctrina christiana sumi possunt ac debent. Eam comprehendimus vno nomine *Topicorum*, in quo imitati sumus *Aristotelem*, atque etiam *Ciceronem*, utroque tamen in eo superiores, quod *scripturae* nostra sunt. Nam in ipso tractandi modo vereor, ut iis longe inferiores simus, praesertim cum argumentum ipsum uti per se graue, ita etiam ante nos a paucis illustratum et a nemine, quod ego quidem sciam, pertractatum reperiatur. Atque in illis paucis primo omnino loco nominandus est S. V. C R V S I V S,

in praefatione ad *Iob. Dav. BURKII* librum, Euangelischer Fingerzeig inscriptum, in quo maxime id sibi sumserat probandum, multum interesse inter delectum locorum probantium, et interpretationem atque adcommodationem scripturae talem, qua in sacris publicis uti mos est. Ut adeo instituti ratio longiorem de illis locis, propriis scholae, non ferret disputationem, quam tamen ita Virum doctissimum attingisse videmus, ut optandum esset, eam totam ab eo pertractatam haberi. Ampliorem de iisdem disputationem sibi proposuisse videri posset *B. BAVMGARTENIVS*, in dissert. *de dictis scripturae sacrae probantibus*. Sed eam perlegenti facile patebit, multa ibi a viro docto nimis tenuiter dicta esse, non pauca etiam minus accurate praeccepta, quorum exempla quaedam deinceps afferemus. Sed haec facile etiam ignoscenda Viro, qui ipse in praefatione ad repetitam dissertationis editionem fassus sit, fuisse, *quae nouam plane et longiorem tractationem requirerent*. En itaque hanc utramque nos dabimus! Quoniam vero omnis de locis nobis erit disputatio, tanquam iter facturi longum atque difficile, quod verendum sit, ne nimis molestum reddatur nobis, et comitibus nostris Lectoribus, quos multos nobis optamus, illud in certas quasi stationes diuidemus, vnde, si paulisper respirauerimus, nouo semper cursu illud persequamur atque sic totum feliciter decurramus. Excurremus vero ex eo loco, qui nos ad intelligendam omnem indolem illorum scripturae locorum ducat, ex quibus argumenta doctrinae christianae peti solent ac debent. Pergemus inde ad alium, qui varios iisdem abutendi modos horumque causas ostendet. Tandem in illo subsistemus, quo maxime tendimus, et ad quem si recta via peruenerimus, nihil amplius desit, ex quo horum locorum deligendorum atque etiam vtendorum iudicium accuratum fieri possit.

CVRRI.

CVRRICVLVM PRIMVM

§. I

Difficultas operis instituti

Sed hic statim in primo itineris cursu viae impedimenta plurima nobis obiiiciunt illi, qui, dum compendium eius quaerunt, per dumeta nos ducunt suis implicata, faciuntque praeterea, vt circumiacentium locorum varietates, situs, amoenitates denique omnes, quae in spatioſo campo ambulanti e longinquo patent, vt plurimum lateant. Etenim hi multa quidem praecipiunt de locis *probantibus* scripturarum sacrarum. Sed ita primum coacte, vt difficile sit horum ab *illustrantibus* discrimen intelligere, et sic porro ambigue, vt neque variae eorum ipsorum formae satis inuicem possint discerni. Itaque illa omnia, quae copiosius ab iis differuntur, de locis *κατὰ τὸ ἑνὸν* et *κατὰ τὴν διάνοιαν*, *mediate* aut *immediate* probantibus, de classicis quibusdam siue *primi ordinis*, aliis *secundi ordinis*; iterum de talibus, qui *analogice* probent rem aliquam, aut etiam in quibus id ponatur, ex quo aliud quid effici possit; haec omnia, inquam, per se quidem ad intelligentiam huius rei valde pertinent, sed, si quis non accurate doceat, quatenam in iis singulis vis posita sit, aut non id tradat, vnde deinde leui opera iudicari possit, quomodo iis vtendum sit, res facilis atque non admodum obscura, faciat, vt obscurissima atque difficillima fiat. Experiamur itaque, an haec, quae diximus, impedimenta nostra disputatione, si non plane tollere, tamen quadam ex parte minuere possimus.

§. II

Definitio locorum probantium

Dicimus vero locum scripturae, in quo dogma aliquod aut ambiguum ita definitur, aut non satis aliunde cognitum ita affirmatur, ut ex omnibus orationis adiunctis clare pateat, Spiritum sanctum nullum aliud dogma in eo aut definire aut affirmare voluisse, neque etiam pro sapientia sua potuisse, *probantem* eius rei. Haec omnia vero maxime requiri ad id, ut aliquis locus possit ita appellari, et ex iis, quae mox dicemus manifestus fiet, et per se adeo patet. Iam illud in primis animaduerti velim, in vniuersa horum locorum ratione, definitione complectenda, praecipuum hoc esse, ut eorum ab aliis discrimen in consilio Spiritus sancti ponatur, et nulla plane arbitrii humani in interpretando, quae velis, ratio habeatur. Ut adeo nunquam satis mirari possim **E. BAUMGARTENIVM**, qui in ante laudata dissertatione, non solum hoc discrimen definiendo plane non attigit, verum etiam omnino sustulit. Eum enim si audias, locus probans erit *sententia scripturae, ex qua propositio ad doctrinam de ordine salutis pertinet*, deriuari potest. Enim vero non monendus eris, ut intelligas, quam indefinite *deriuandi* verbum hic ab eo usurpatum sit, quam obscure idem, quam denique hic tantus Vir suo *potest* abutatur, et aliis eodem abutendi occasionem suppeditet! Cui enim non facile sit, ex loco plane alieno propositionem talem efficere? Ferrem, si dixisset, *in qua continetur propositio*. Quanquam neque hoc satis. Atqui etiam quis nunc viro doctissimo locus *illustrans* erit? Nempe hic idem, quem probantem dixit. Cadit enim, in vtrumque horum, quod de posteriori tantum dixerat. Sed transeamus ad illum:

§. III

§. III

Definitio Locorum illustrantium

Vt itaque pateat, quam magnum sit discrimen inter locos *probantes* scripturae atque *illustrantes*, alterum hunc eiusmodi locum appellemus, in quo, vel ab ipso Spiritu sancto ad hoc vel illud dogma aliunde iam satis cognitum adcommodatio facta sit; vel quem humanum ingenium ad aliud dogma, aequè iam cognitum, exornandum traxerit. Atque hic non timebimus eos, qui nos in eo reprehenderit, quasi plus a nobis positum sit in definitione, quam contineatur definito, quique existimaturi sint, ut idem BAVMGARTENIUS (p. 18. not. *) semel facta ab ipso Sp. S. adcommodatione, locum eiusmodi non amplius in illustrantibus numerandum esse. Etenim non desunt, quibus nostram opinionem tueri possimus, argumenta, et si quis propterea nobis controuersiam mouere velit, eam totam verborum fore deinceps patebit. Neque nos (est enim hoc probe notandum) quamuis adcommodationem ad caput aliquod fidei ex ipsa auctoritate diuina factam, ad solam illustrationem adhiberi diximus, sed talem solum, quae ad dogma aliunde iam cognitum atque probatum, pertinere reperiatur! Atqui sic dici non potest, quantum usum habeat haec obseruatio recte intellecta, in plurimis horum locorum difficultatibus tollendis.

§. IV

Partitio locorum probantium, ratione obiecti probandi

Sed cum, qui in definiendis his locis parum acuti sint, eos ipsos etiam in iis partiendis minus subtiles esse constet, age, nunc porro etiam hoc agamus. Potest vero in eiusmodi locis, aut caput aliquod religionis christianae ita totum

definiendo atque explicando exhauriri, vt Spiritus sanctus nihil reliquerit intactum, nihilque prætermiserit, quod ad omnem eius ambitum intelligendum desideretur; aut aliqua solum pars eius tractari, vnde quidem de totius perfecta pulchritudine probabilis fiat opinio, sed ex qua tamen totum illud, quale sit, non certo possit affirmari. Atque hinc oritur prima horum locorum diuisio, ex rei ipsius probandæ natura ducta hæc, vt sint vel *vniuersales*, vniuersæ cuiusdam doctrinæ, vel *particulares*, partis eius solum. Possimus etiam illos priores *sedes doctrinæ* appellare, quanquam hanc appellationem alio trahere soleant, ad eos nempe omnes, quos alio nomine *classicos* siue *primi ordinis* vocant. Et neque hoc male. Simus enim faciles in verbis, dum modo res ipsa recte intelligatur. In particularibus vero illis exemplis opus non est, cum per omnem scripturam maximus sit eorum numerus. Vniuersalium ratio, accuratorem disputationem desiderat, quam in tertio curriculo instituemus. Hic paucis monendum, locorum probantium copiam non adeo magnam esse, et paucissimos reperiri, ex quibus sic totum aliquod caput fidei a Spiritu sancto expositum legatur. In quo fas est agnoscere atque etiam mirari bonitatem atque sapientiam diuinam, quæ ita primo nostræ imbecillitati consulere voluit, atque cauere, ne toti veritatum adeo sublimium mole obrueremur quasi; deinde efficere, vt semel admiratione elegantissimæ partis vnius structuræ capti, hoc maiori incitaremur cupiditate, ad totius aedificii artificium cognoscendum; tandem nos acuire, vt hoc magis diligenter in reliquos totius doctrinæ locos inquireremus. Eam itaque vtramque non intelligunt, qui se mirifice doctos putent, si possint pro singulis doctrinis, in toto suo ambitu intellectis, talem locum vniuersalem probantem afferre. Quod vti non adeo difficile est, ita etiam neque valde neesse, propter

pter ea, quae diximus, neque satis doctum. Nam quae sic efficitur ex vno loco, vniuersae cuiusdam doctrinae probatio, fieri saepius aliter non potest, quam vt contra consilium Spiritus sancti fiat. Vt adeo tunc mera relinquatur verborum ad plures partes adcommoatio, fitque locus in his illustrans solum, non idem probans, quod tamen quaerebatur. Atque addamus nunc etiam vnum eiusmodi loci vniuersalis probantis exemplum, vt et haec tota partitio fundamento non carere intelligatur. Sumemus illud ex Rom. III. 22 - - 26. in qua *θήσες* praecipuum fidei caput de iustificatione, totum ita explicatur, vt de partium omnium natura, ordine, dispositione atque nexu nulla accuratior requiri possit disputatio. Itaque hic primum videmus causam impulsivam internam ex parte Dei (loquamur enim cum Scholis) quae dicitur *δικαιοσύνη τῆ Θεῆ* et *Χάρις αὐτοῦ*; deinde externam, meritoriam eam, *διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*; iterum causam impellentem in homine positam, fidem nimirum in Christum, *διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτῆ ἀματι*: porro formam docemur *διὰ τὴν πάρεσιν ἀμαρτημάτων*; rursus subiectum hominem peccatorem *πάντες ἡμαρτον* -- sed tamen conversum τὸν *ἐκ πίστεως Ἰησοῦ*; tandem causam finalem, qua tum salus hominum quaeritur *προέθετο ὁ Θεὸς ἰλασθήριον*, tum bonitatis divinae laus celebratur *εἰς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτῆ*. En! quomodo amplissima doctrina tam angustis paucorum verbum finibus comprehendatur. Talis praeterea locus recte habetur caput prioris ad Corinthios XV. in quo vniuersum dogma de resurrectione explicatum confirmatumque atque vtrumque quidem de consilio Spiritus sancti videas. Sic tandem vnus Psalmus XIX. sufficeret, ad omnia ea, quae copiosius in Scholis, de principio vtroque religionis naturalis et revelatae disputantur, probanda atque extra omnem dubitationem ponenda.

§. V

Transitus ad partitionem aliam locorum probantium ratione modi probandi

Etti vero omnium locorum probantium ratio haec est, vt de consilio Sp. sancti hoc vel illud dogma, siue totum siue ex parte confirmet, tamen non in omnibus vis probandi tam clara atque aperta est, vt mox vnicuius pateat, neque semper talis, quae vna eademque ratione assensionem efficiat. Inde factum, vt de diuidendis his locis in certas classes, propter diuersum probandi modum, Viri docti cogitent. In quo recte omnino fecisse censendi sunt. Sed deprehendimus tamen eos, neque satis subtiliter, neque satis accurate in hoc studio versatos esse. Non satis accurate, dum tres quasi ordines eorum faciunt, vt in prima sint loci, κατὰ τὸ ζητῶν, in secundo loci κατὰ τὴν διάνοιαν probantes, et in tertio ii, qui *harmonice* rem confirmet, quos vltimos κατ' ἀναλογίαν probantes dicere possis. Faciemus certe nos breuitatis causa. Erant enim plura deinceps de iis dicenda. Porro non satis subtiliter. Nam in iis, quos κατὰ τὴν διάνοιαν probare volunt, definiendis, vix credas, quam mira nugentur. Itaque nos aliam partitionem sequemur, hanc, vt dicamus, esse quosdam κατὰ τὸ ζητῶν, alias κατὰ τὴν διάνοιαν, adhuc alios κατὰ τὴν ἔξιν probantes. Atque de his singulis nunc figillatim dicemus.

§. VI.

Loci κατὰ τὸ ζητῶν probantes quinam?

In iis, quos primo loco posuimus, iudicandis, siue potius reperiundis, non adeo multo acumine opus est. Sunt enim hi tales, in quibus doctrina quaedam verbis adeo claris proponitur, vt pateat Sp. sanctum aliam iisdem proponere neque voluisse

voluisse, neque potuisse. Vno verbo IUSTINI in dial. cum Tryphone: οὐκ ἐξηγηθῆναι δεόμενοι, ἀλλὰ μόνον ἀκουσθῆναι, quos semel auditos, non necesse sit operose interpretari. Ex quo genere si in re aperta exemplo aliquo adeo opus sit, est com. 28. Cap. laudati ad Romanos. Coecus enim sit aut pertinaciter coecutiens, qui hic non videat, meritum operum omne in iustificatione, de sententia Spiritus sancti excludi, eamque solam fide consequendam affirmari. Et quomocunque verba interpreteris semper aperta erit oratio, sensus apertus. Sed fatendum etiam est, horum primae Classis locorum multitudinem neque reperiri, neque eam anxie quaerendam esse. Satis providisse nostrae intelligentiae Deum existimemus, si de singulis fidei dogmatibus vnus aut duo tales extiterint. Atqui hoc alibi recte contra eos monetur, qui vnice tales in confirmanda religione requirunt.

§. VII

Locī κατὰ τὴν διάνοιαν probantes quinam?

Accedimus porro ad illos, quos κατὰ τὴν διάνοιαν probantes diximus. In quo sequimur quidem multos alios verbos eodem, sed plane aliam ei notionem tribuimus. Quam enim illi fingunt, facit ea, vt in re seria verbo ludere videantur. Est vero hic quoque tenendum, huius generis locum, non minus de consilio Spiritus sancti probantem esse debere, quam illum antecedentem. (cf. §. II.) Neque etiam hic sufficit dicere, hic vel ille locus, hanc vel illam doctrinam probare potest, videtur, nihil impedit quo minus eo utamur, et quis norit omnes eiusmodi formulas! Sed ex omni sermone clarum esse debet, voluisse in eo Spiritum sanctum huius vel illius rei argumentum certum extare. Fit ita horum locorum iudicium perdifficile, multisque ver-

C

borum

borum et rerum praesidiis instructus sit necesse est, qui ad illud accedere velit. Sed eripitur etiam sic adversariis telum primum, quo tanquam acutissimo (mihî tamen nunquam probabunt) toties petere solent veram doctrinam, toties dicentes verba quidem iis contraria esse aperta, sed minime sensum in iis latentem. Et tamen hi multo rectius horum locorum vim intelligunt. Sunt itaque nobis loci, qui in quaestione sunt, ii, in quibus dogma aliquod iis verbis proponitur, *quae quidem alio trahi possint, quae tamen omnium adiunctorum diligenti comparatione facta, reperiantur alio trahi non debere, certe Spiritum Dei eos ad aliud trahi noluisse.* Patet hinc in his locis plurimas numerandas esse praedictiones, in Vetere Testamento, de Iesu Christo, eius persona, officio, passione, atque omnino de eventibus Noui Testamenti temporum, factas. Nam possent sane multa, quae iis continentur, de Davidis, aliorumque insignium virorum rebus gestis, Israelitarumque temporibus intelligi, sed accuratius inquirenti in ea, manifestum tandem fiet, multo sublimiorem eorum sensum esse. Vno exemplo utamur, ex quo totum hoc, quod diximus, luculentius apparebit. Omnium confessione firmissimum divinitatis D. N. I. C. argumentum, sententia Psalmi CX. atque etiam praecipue commatis *primi* continetur. Hic mentio fit Domini, cui Dominus, amplissimae longaeque excellentissimae dignitatis, promissiones dederit. Atque hic poterat omnino Domini appellationem David sibi ipsi tribuere, cum esset Rex omnium potentissimus. Poterat de se affirmare, se ad dextram Dei sedere, tanquam is, qui, ex peculiari decreto Dei, eius nomine rei publicae praefideret. Poterat porro affirmare, se regia dignitate functurum esse, usque dum omnes suos inimicos diuino auxilio superasset. Poterat tandem in Psalmo a populo decantando, hunc loquentem introducere:

dixit

dixit Dominus Domino meo: effctque in eo elegantissima Prosopopoeia. Est itaque locus non κατὰ τὸ ἕητόν probans dogma de divinitate I. C. sed κατὰ τὴν διάνοιαν firmissimum eius praebet testimonium, vtv cesset ipsius servatoris auctoritatis atque etiam apostoli testimonium. Nam totus Psalmus clamat, de Spiritus sancti sententia, haec ad vnum futurum Messiam pertinere, et phrasis, *sedere ad dextram Dei* recte explicata, quemadmodum eam dedit ILL. MICHAELIS in Comment. ad h. l. plane idem euincit. Sic quoque verbum illud Paulinum Rom. XIV. 24. κατὰ τὴν διάνοιαν probat, in rebus arbitrariis certam persuasionem sequendam esse, ne pecces, et est nullus alius eius sensus, etsi videatur primario de fide in Christum agere.

§. VIII

Cautio circa utriusque generis Locos probantes tenenda

Sed hic sedulo cavendum est, ne hac divisione sic abutamur, vti fecit ORIGENES, qui etiam auctor eius extitisse videtur, (quanquam non adeo videri velit) quod fortasse illi ipsi ignorant, qui eam, tam male intellectam semper in ore habent. Est vero ille *Origenis* locus, ex quo putem hanc totam partitionem ad nos manasse, aduersus *Celsum* L. VII. §. 20. in quo ita praecipit -- Φαμὲν --- ἐτι ὁ νόμος διττός ἐστίν ὁ μὲν τις πρὸς ἕητόν, ὁ δὲ πρὸς διάνοιαν. Videsne, quomodo hic ab haeretico homine Orthodoxi sibi imponi passi sint! Neque enim putandum est, eum de parte tantum legis ea, quae cerimonii absoluebatur, haec dixisse, aut de typica. Sic enim praeeptio fundamento non careret. Sed vel maxime legem moralem et omnino totam scripturam Vet. Test. ex vsu verbi graeci apud LXX. interpretes hebraico, intelligit. Vnde toties sensum πνευματικῶν scripturae σωματικῶν opponit,

et qui eum post sequebantur, inprimis HILARIVS Pictauro-
rum episcopus, vbique sensum litterae, a sensu in ea laten-
te, distinguebant, illum *corporalem, carnem*, hunc *spiritum,*
animam, appellantes. Ut cunque tandem ORIGENES etiam
illam divisionem acceperit, certum est, nos, qui cum eo lo-
quimur, diligenter hoc curare debere, vt ea recte intelliga-
tur. Est enim profecto ei, qui ea, vt solent, vtatur, ad du-
plicem Scripturae sensum fingendum facillimus lapsus. Et
quomodo non hunc fingerent qui dicant, hic locus quidem
κατὰ τὸ ἕρῶν aliud probat, sed *κατὰ τὴν διάνοιαν* etiam hoc
probare potest.

§. IX.

Loci κατὰ τὴν ἔξιν probantes quinam?

Dicit nunc ordo disputationis ad locorum probantium
eam classem, quae est *κατὰ τὴν ἔξιν*. Solent eandem
antecedente comprehendere alii, non admodum subtiles in
partiando, vel potius, illam faciunt totam, quas haec esse de-
beret. Atque ne hoc quidem, vt mox videbimus. Sed
est modus probandi in vtrisque plane diversus. In iis enim
res omnis ad interpretationem verborum redit: in his ar-
gumentatione opus est, non operosa quidem, vt etiam fin-
gunt, sed tamen docta. In illis ex consilio Spiritus sancti
verba non aliter intelligi debent, etsi aliquatenus possent. In
his talia ponuntur, ex quibus aliud quid intelligi possit et
debeat. Atque ex his simul sumtis nascitur definitio horum
locorum haec, vt sint loci, *in quibus ex principio quodam*
(axioma dicunt) aliud quid efficitur, quod illo continetur,
quodque nisi verum esset, illud ipsum principium nullum foret.
Non autem hic veremur, ne quis dicat, pugnare hoc cum
definitione locorum probantium communi supra a nobis po-
sita (§. II.) In ea enim a nobis affirmari, quemcunque talem
locum

locum esse debere de sententia Sp. sancti probantem eius rei, cuius causa affertur. Nam quis non videt, in longe amplissimo sapientissimi spiritus intellectu, vno eodemque cogitandi actu effecta cogitari, si cogitetur eorum legitimum principium, sique aliquid certum ponatur, simul id affirmari, sine quo illud certum esse non potest? Sed male omnino merentur de talibus locis hi, qui eos per consequutionem aliquid probare volunt, tum, cum humano artificio splendidae argumentationis effecerunt, vt inde hoc vel illud sequi videatur. Nam quae humanum ingenium adstrictum regulis scholae connectere possit, tanquam ex vno principio sequentia, non ideo, in infinito intellectu diuino, ex eodem duci, mox credendum est. Itaque locum paulo ante ex epist. ad Rom. excitatum, nunquam mihi persuaderi patiar, vt credam, de sententia Sp.S. fidei verae Christianorum necessitatem, per consequutionem quandam probare. Semper pugnem, cum in hoc genere vnice illustrantem esse. Nam de re arbitraria, qualis est ista persuasio de rebus licitis in hoc loco commendata, ad necessariam, qualis est haec fides, homini non licet argumentum firmum ducere, nisi diuina auctoritate illud factum sit. Atqui vero rem omnem hic quoque exemplo quodam ex scripturis ducto illustremus, in quo hoc minus errandi periculum, quo maiori auctoritate ab ipso Seruatore explicatum habetur. Leguntur itaque Exod. III. 6. verba haec: *Ego sum Deus Abrahami, Isaaci, Iacobi.* Nunc vide, quomodo ex hoc loco, tanquam principio, argumentum pro resurrectione effecerit Seruator Matth. XXII. 32. Atque habebis, quid sit locus *κατὰ τὴν ἔξιν* probans dogma aliquod. Nam est in eo facilis argumentatio haec, quam fecit Seruator: *ἐκ τῆς ὁ Θεός, Θεός νεκρῶν, ἀλλὰ ζῶντων.* Adeoque nihil hoc dictum esset, nisi resurrectio eorum intelligatur.

§. X

An dentur loci κατ' ἀναλογίαν probantes?

Diximus iam (§. V.) esse, qui nouum quendam ordinem locorum *harmonice s. analogice*, probantium constituent, atque horum vim in eo positam esse credant, quod dogma aliquod, ex iis simul sumtis, si aliunde iam cognitum atque probatum sit, nouo possit argumento probari. Atque his nos quidem non valde repugnaremus, nisi res ipsa aduersus eos pugnaret. Videamus quo modo? Primum itaque videntur ipsi non adeo multum argumentis ex eiusmodi locis ductis confidere, atque pugnare secum, dum in demonstratione addunt, *si aliunde iam probatum sit atque cognitum*. Age enim concludamus eos rationis vinculo, quod sic nexum sit: aut potest ex his locis argumentum pro doctrina aliqua firmum duci, aut non. Si prius, cur non vti velles eodem, antequam res iam aliunde probata sit? Sin posterius, cur probans vocas, cur eo me petis tanquam firmo? Non video, quomodo se hic expedire velint. Teneamus itaque eos constrictos. Sed effugient tibi! En itaque arctius eos constringamus. Dicant enim nobis porro, apud quos eiusmodi locis in probandis fidei capitibus, vti velint. Aduersus contradicentes pertinacesque homines? Sed hoc, credo, non dicent. Itaque apud eos, qui iam uelto persuasi sint, de veritate eius, quod quaeritur. Atqui vero, quaenam haec repugnatio, in aliquo loco praesidium alicuius rei ponere, quo non semper contra quosuis vti possis, et quo eos quidem vincas, quos iam in tua potestate habes, alios autem non item, quos deberes vincere. Intelligimus itaque ex hac tota disputatione relinquere hoc, vt dicamus, locos tales vnice in *illustrantibus* doctrinae christianae ponendos esse, iisque ea omnia conuenire, quae in definitio-

ne

ne horum (§. III.) a nobis dicta sunt. Neque etiam credi potest, Sp. sanctum iisdem aliter nos uti voluisse. Nam in iis omnibus, quae hoc nomine vulgo habentur, semper, hoc si agatur, aut sensus primarius negligitur, aut verba ad aliud quid transferuntur, aut denique vnum etiam verbum, ambiguum saepe, arripitur, quae omnia doctam demonstrationem non decet, licet tamen iis uti, ea iam facta, ut hoc magis exornetur amplificeturque. Veniamus itaque nunc facili transitu ad locorum illustrantium quoque magis accuratam explicationem.

§. XI

Partitio Locorum illustrantium de sententia Spiritus S.

Est vero nobis alterum hoc genus locorum scripturae tractantibus, non propositum, utramque eorum diuisionem supra (§. III.) definitione a nobis effectam, ita edisserere, ut utramque denuo in suas partes accuratius diuidamus. Etenim in his, quos humanum ingenium, ad exornandam doctrinam, ex aliorum locorum auctoritate iam satis probatam, retulerit, disputationis eiusmodi subtilitas, neque adeo necessaria est, neque etiam vnquam finem habitura esset. Quis enim omnes illos modos possit aut cogitatione assequi, aut oratione comprehendere, quibus, ut sunt varia hominum ingenia, ita etiam variae ab iis quaeruntur inueniunturque similitudines rerum, vnde deinde talis illustratio existat? Nobis certe hoc non sumimus, ut, quod ne Caesari quidem datum sit, audeamus leges scribere luxuriei, quae ipsa nullis legibus adstricta sit. Itaque illud potius agamus, ut prioris modi locos illustrantes, quos nimirum ipsa diuina sapientia tales esse voluit, per partes eundo, plane nobis cognitos, atque perspectos reddamus. In quo studio decurrendo,

rendo, verendum non est, ne vnquam taedio languidi fiamus. Nam sunt hi loci ita pleni perfectissimae sapientiae thesauris, vt animus semper habeat, quod admiretur, et hi ipsi thesauri adeo perfecto ordine dispositi, vt, qui eos totos perferutari velit, hunc tantum, ne erret, sequi debeat. Solet vero in his Auctor scripturarum sacrarum, ea lege vti, vt vel *personas* cum *personis*, vel *res* cum *rebus*, vel tandem *sententias* cum *sententiis* componat. Partiemur itaque hos locos sic, vt sint quidam *personales*, alii *reales*, hisque tandem accedant *verbales*, vocabulo hoc eo sensu sumto, quo sententias verbis indicatas comprehendit.

§. XII

Loci illustrantes personales, quinam? et quales?

Iam primo illud videamus, quibus modis ipse Sp. S. in scripturis diuinis personas cum personis conferre soleat, vt propterea existant loci quidam illustrantes *personales* a nobis dicti. Fit autem hoc tribus potissimum modis. Aut enim persona, cum qua alia confertur talis est, vt, in quibus similitudo quaeritur, multo tenuiora in ea esse reperiantur. Hos etiam *typos personales* appellare mos est. Atque ex eo genere omnes illi sunt, in quibus claris hominibus Veteris Testamenti is honor habetur, vt in euentu quodam singulari personam futuri Messiae referant, quemadmodum *Mosi*, *Dauidi*, *Salomoni* et paucis aliis. In iisdem praeterea illos numerandos esse putem, in quibus ratione diuinorum beneficiorum Christiani veteribus Israelitis comparantur. Aut porro personae, cum qua alia comparatis, longe excellentiori ratione tertium comparationis conuenit: quae ratio in illis praecipue locis animaduertitur, in quibus verae fidei confessorum similitudo quaedam cum Christo perhibetur. Aut

Aut denique ita instituitur comparatio, vt, quae vni personae propria sint, ea in altera plane contraria esse ostendatur. Quo pertinent loci illi, in quibus Christus, Adamo, primo homini, tanquam secundus, opponitur, aut, qui N. T. temporibus viuunt, illis, qui seculis Veteris Test. vixissent, et sic porro. In his omnibus vero requiritur non hoc solum, vt persona, cuius causa comparatio fit, vere existat, sed vt credatur etiam existere, sitque oratione aperta illud iam ante probatum. (cf. §. III) Nam vtrumque in omni comparatione ponitur, atque in ea non tam quaeritur hoc, vt persona seu res comparata existere putetur, sed, vt hoc iam concesso, quomodo existat, hoc apertius fiat. Rursus comparatio quaevis id sibi propositum habet, vt personae seu res comparando fiant notiores atque aptiores, quae sensu interno percipiantur. Vnde cogitur, eas iam notas esse debere, & tanquam certas ab omnibus credi. Atqui vero nos auderemus, hoc absurdum affingere sapientissimo spiritui, vt existimetur, res illustrare voluisse, quae non aliunde cognitae essent, aut similitudine certas efficere, quae argumentis non iam antea euictae essent? Sed quis hoc audeat? Itaque, vt hoc vtar, Moses, in quo typus, creditur, fuisse futuri Messiae, si pro tali habendus erat ab hominibus sui temporis, necesse omnino erat, vt claris verbis antea edocti essent, simile quid in futuro Messia extitutum esse. Eratque adeo illis eiusmodi locus illustrans euentum illum, quem iam argumentis certis cognitum haberent. Itaque, vt et hoc addam, non tam ex istis typis fides veterum in futurum Messiam probari debet, vt solent multi, quam argumento sunt iidem, ex quo constet, eam non deesse potuisse iisdem. Sed nescio, quomodo mihi ipsi nondum haec disputando satisfecerim, vt adeo suspicio fit, neque aliis haec satis ad intelligendum fore. En! itaque accuratius rem persequemur.

D

§. XIII

§. XIII

*Vnde iudicium fieri debeat, locos illustrantes primi modi
inprimis esse de sententia Sp. S. tales?*

Effe vero debet in omni hac disputatione de locis praecipue primi modi (nam in reliquis duobus per se patet illustrationem in iis fieri) praecipuum hoc, ut quaeratur, unde pateat, eiusmodi locum de sententia Sp. S. illustrantem esse. Etenim hoc, nisi ante omnia constituatur, semper latebras quaeret humanum ingenium in sententia Sp. S. ut suum scilicet nobis probet. Atque est etiam tale iudicium non adeo difficile, etsi labendi in eo occasio facilis sit ei, qui ad signa ab ipso diuino spiritu his locis impressa, non recte animaduernerit. Nam illud quidem per se patet, rem totam ab ipso testimonio Sp. S. pendere. Hoc vero aut expressum habetur in Nouo Testamento, aut latet in iis, quae diximus, signis, personae Vet. Testamenti futuri Messiae typum gerentis, impressis. Prius per se clarum est. Sed in posteriori aestimando subtilioris iudicii res est. Ponamus itaque regulam aliquam, ad quam hoc iudicium dirigi possit et debeat. Quemadmodum itaque in praedictionibus de Messia futuro hoc praecipitur, ut loci omnes in iis habeantur, in quibus de persona affirmetur aliquid, quod in merum hominem non cadat, ita in his quoque locis illustrantibus personalibus iudicandis, an sint tales ex sententia Sp. S. eadem fere lex tenenda erit. Ut adeo dubitandum non sit, homine aliquo, ad illustrandam futuri Messiae personam, Spiritum sanctum usum esse, si in eo proprietates plures simul reperiantur, quae, uti per se eximiae, ita ei etiam cum nullo alio homine communes sint; verbo: si eiusmodi persona plane reliquos omnes, omnium aetatum homines, in aliqua re aut pluribus simul superet. Sic, ut hoc utar, Sa-
lomo

lomo erit typus I. C. de sententia Sp. S. in imperii sui ratione vniuersa. Nam nemo vnquam extitit, merus homo, in quo ita coniuncta reperiantur tot et tam egregia animi corporisque bona, vti erat in eo non solum sapientia longe excellens eam, quae vulgo in homines cadit, verum etiam amplissimae diuitiae et pacis perpetuae vsus plane singularis. Ita etiam populus Israël dubitandum non est, quin a Sp. S. delectus fuerit in fortuna sua secunda vniuerse sumpta, ad felicitatem populi christianorum adumbrandam. Adeo singularis illa erat. Atque hinc etiam fit, vt saepius fata Israelitarum, Prophetarum, vt ita dicam, arripiant, ad christianorum rationem futuram probandam. Sed hoc totum non eo valet, vt nobis liceat, hanc similitudinem in alicuius hominis vniuersa imagine expressam, ad singulas statim eius partes transferre.

§. XIV

Quibusnam illustrantes sint?

Sed ostendendum etiam nunc est, quibus maxime eiusmodi loci illustrantes esse debeant, aut quorum causa praecipue eos adhibuerit diuina sapientia. In quo facilis erit responsio, si cogitemus, quod paulo ante (§. XII) a nobis indicatum est, omnem comparisonem fieri aut in re obscura, vt clarior fiat, aut in re a sensibus remota, vt quasi ante oculos ponatur. Vnde cogitur primum, vt omnes typi personales I. C. in Vet. T. deprehendendi, destinati fuerint praecipue in vsum hominum illius aetatis. Nam omnia illa, quae de seruatore humani generis, ex reuelatione diuina cognouerant, tamen non tam aperte sciebant, vt nos nunc quidem, erantque praeterea, quod ad illos attinet, a sensibus longe remotiora tanquam futura, quam nunc sunt, cum, vt

res gestae nobis narrantur. Inde vero etiam porro sequitur, ut typi personales populi christianorum in populo Israelitico propositi haecenus ad nos maxime pertineant, quatenus certum est, Spiritum S. voluisse fata illorum adhuc futura in hoc significare. Videndum itaque hic ante omnia erit, an in N. T. euentus aliquis, cuius similitudinem quaerimus, in eventibus populi illius, clare praedictus sit. Eiusmodi enim aliquid nisi factum reperiatur, absurdum foret, exemplum in V. T. quaerere velle, eius rei, quae in N. T. futura non praedicetur, ut tandem probabili opinione efficere possis, illud in N. T. aliquo in loco praedictum legi. Est itaque valde mirum, adeo multos hodie existere, qui usum Vet. Test. talem praeceptis atque etiam exemplo suo aliis commendent. Tandem ex eodem comparationis consilio efficitur, ut secundi et tertii modi loci illustrantes personales, in N. T. reperiendi, iis imprimis propositi sint, qui iam indolem eius rei, per quam comparatio fiat, ex locis probantibus certo cognouerint. Itaque v. c. loco illo Paulino ad Rom. VI. male vtereris, ad indolem vitae christiani hominis illustrandam, apud eum, cui nondum probatum sit, Christum mortuum esse vere, eundemque vere resurrexisse. Nam hoc, quamuis ex hoc loco effici posset, tamen non Sp. S. consilium erat, in eo probare. (cf. §§. II. VI. VII. IX) Itaque res ante ex aliis locis probanda. Enim vero admonet hic locus, ut nunc etiam dicamus, quomodo hi loci probantes fiant.

§. XV

Necessitas disputationis, ex qua pateat, hos locos etiam vere probantes esse posse

Restat, ut nunc paucis quoque praecipiamus, quomodo loci hi illustrantes primi generis probantes fiant. Cum enim nobis propositum sit, Topica scribere, in quibus tradatur

datur disciplina locorum illorum scripturae, ex quibus argumenta firma duci debeant, in eorum numero locos quoque de sententia Sp. sancti illustrantes, habendos esse, et quomodo habendi sint, necesse erit, vt disputatione quadam efficiamus. Atque hic non illud dicemus, quod forte alii dixerint, hos locos in probantibus recte poni propterea, quoniam, si sapientissimus Spiritus aliquam rem illustret, plane non amplius dubitari possit, quin ea vere existat, adeoque omnino ex tali explanatione firmum argumentum pro ea re duci. Nam semper hic nobis quaestio est, an locus aliquis de sententia Sp. sancti probans sit, et quo modo talis existat. Itaque argumento, quod diximus, qui vti vellent, euituri quidem essent, probare eiusmodi locum. Nam quis hoc adeo neget? Sed, vt certum sit eundem *de consilio Sp. S.* probare, ex aliis rationibus vincendum est. Eas itaque nos dabimus. Sed quoniam omnium non eadem est ratio, adeoque etiam non eadem probandi vis, haec qualis in singulis ab ipso Sp. S. posita sit, sigillatim docebimus.

§. XVI

Loci illustrantes personales primi modi, quomodo vere probantes fiant

Quod itaque ad *primi modi* (§. XII.) locos illustrantes personales attinet, accurate tenendum, hos ex solo vsu Sp. S. in N. T. probantes ex eiusdem consilio fieri nobis in ea re, in qua V. T. hominibus solum illustrantes erant. Atque hoc, quomodo intelligi velimus, exemplo vno alteroque efficiemus, vt amplius obscurum non sit. Summus sacerdos V. T. typus erat sacerdotis vnici N. T. D. N. I. C. Hoc certum est nobis. Nunc ea omnia, quae ille pro expiando populo Israelitico peragebat, totidem loci illustrantes erant de sententia Sp. sancti, ex quibus populus ille futuri sacerdotis

tis vnice veri notionem animo suo imprimeret. Sed iidem loci nunc nobis probantes fiunt, de consilio eiusdem divini spiritus, postquam per Apostolum *Paulum* aperta inter vtrumque comparatio facta est in epistola ad Hebraeos. Vt adeo ex introitu v. g. sacerdotis summi V. T. in sanctum recte probare possimus ascensionem Christi in coelum, cum eo loco illustrante, ad probandam hanc vsus sit Apostolus ad *Ebr. IX. 24.* Sic quies Israelitarum in terra Canaan ex consilio Sp. sancti veteris ecclesiae membris locus illustrans erat nostrae in coelo quietis. Atqui vero idem nunc nobis vere probans fit, cum clara vtriusque huius quietis comparatio reperitur apud eundem Apostolum Epist. laudatae capite *quarto.* Habet vero haec observatio eam vim, vt non solum recte iudicare discamus de his locis, sed vt caveamus etiam nobis ab eorum libidine, qui in omnibus eiusmodi locis illustrantibus argumenta firma quaerant, si vel maxime in N. T. nihil reperiat, vnde constat, eos nobis probantes esse debere.

§. XVII

Quomodo Loci illustrantes personales secundi modi atque tertii vere probantes fiant?

Sed plane diuersa ratione argumentum certum effici videmus ex iis locis, qui secundi et tertii modi illustrantes personales sunt (§. XI.) Nam in his, cum de omnibus christianae doctrinae studiosis affirmatur, quod proprio sensu intellectum solum de Christo aut Deo trinuno dici possit, vel alter alteri opponatur; cumque in vtroque horum a re iam cognita ducatur comparatio, inde fit, si hi tales de consilio Sp. sancti probantes existant, hanc probandi quoque vim aliam existere. Haec itaque non in persona, cui alia comparatur, seu opponitur, sed in ea, cuius causa omnis haec compara-

comparatio aut oppositio fit, quaerenda est. Nam illa tanquam certa et iam satis cognita ab ipso diuino spiritu ponitur, adhibeturque ad illustrandum id, quod minus certum atque probatum est, quo ipso efficitur, vt probatum fiat. Itaque, vt etiam in hoc genere loco Paulino ante citato ad Rom. VI. vtar, inest in comparatione, vitae melioris Christianorum cum resurrectione Christi facta, diuinum argumentum, ex quo probari possit illius ipsius vitae necessitas. Sed valde erraret, qui existimare vellet, eodem loco nos vti posse, ad accuratam demonstrationem resurrectionis I. C. efficiendam. Effet enim hoc contra consilium Sp. sancti, qui iam satis certo eam in aliis locis euinci curasset. Ita porro, quando seruator perfectae virtutis Christianorum imaginem in perfectionibus diuinis proponit (*Matth. V. 48.*) qui locus valde illustrans est, idem fit probans, quod ad necessitatem atque modum prioris attinet. Sed posteriores ex aliis locis probandae, hic de sententia Sp. sancti pro certis sumuntur. Atque plane sic se res habet in locis probantibus illustrantibus tertii modi, in quibus, v. g. habetur ille ad Rom. V. 18. 19. Nam quae hic de primi hominis peccato ad omnes pertinente dicuntur, ponuntur de consilio Sp. sancti, vt mox dicenda clariora reddant, tanquam, quae per se iam maxime certa et aliunde probata sint. Itaque huius etiam doctrinae vera argumenta ex aliis locis petenda sunt. Sed idem locus, in quo expiationis I. C. omnium causa factae, affirmationem continet, in eo vere probans est.

§. XVIII

*Loci illustrantes de sententia Sp. Sancti reales
quinam? et quales?*

Superatis difficultatibus loci antecedentis nunc deinceps disputationem ad eum locorum illustrantium ordinem transferemus, quem secundum fecimus (§. XI.) et in quo qui reperiuntur eos *reales* appellavimus. Quando vero in his res cum rebus comparantur, hoc iterum duobus potissimum modis fieri animadvertimus. Aut enim in iis iam inest ex proposito diuino quidam illustrandi modus, vt in *rebus sacris* Israelitarum et eorundem *rebus gestis*, aut ducitur solum inde comparatio, vt ex *vita communi* huius populi et *rebus naturalibus*, in vniuersum. Illas priores etiam *typos reales* (cf. §. XII.) et cum Apostolo *caelestis umbras* rerum futurarum appellare solemus. Has posteriores vno nomine *Parabolarum* comprehendimus. In his amplius non ambiguum esse potest, an illustratio ex consilio Sp. sancti facta sit. Clara est res. Sed in illis iudicio opus est, ipsa Sapiencia diuina temperato. Quod quale esse debeat, nunc etiam paucis dicemus.

§. XIX

Vnde iudicari possit, typos reales esse vere tales?

Iam vero hic quoque certa quaedam lex ponenda erit, ad quam totum hoc iudicium fieri debeat. Dicit enim non potest, quam multi semper extiterint et adhuc extent, qui in his explicandis, sublata omni historica veritate, omnia in typos vertant. Quo nomine recte a multis reprehenditur *Philo*, et veteris ecclesiae doctores quidam imprimis clari. Itaque quod ad illas praecipue allusiones attinet, quae insunt in *rebus et cerimoniiis sacris* Israelitarum, quo rectum de iis iudicium

iudicium nitatur, ponamus hoc, vt si in his quaedam reperiuntur, quae tanquam pars aliqua ad totum quoddam perficiendum necessario adesse debebant, hae partes, nisi apertum Sp. S. testimonium adfit, non habendae sunt pro typis rerum futurarum atque coelestium: si vero eiusmodi sint, vt potuissent abesse, toto vel tunc manente, inde conclusio fieri possit, iis significationem rei cuiusdam coelestis inesse. Nam etsi in omnibus illis ceremoniis arbitrium diuinum agnoscendum esse, euidenter probatum dedit S. V. ERNESTI, praesidium studiorum atque fortunae nostrae firmissimum, tamen parti cuidam semel arbitrarie constitutae, quae inest significatio, nunc necessario inesse putanda est. Vt adeo non quidem dicere possimus, Deum necessario quodam modo hoc et non aliud ad significandam rem futuram elegisse, sed verum sit tamen, postquam illud elegit semel, ex eius voluntate ei aliquem sublimiorem sensum inesse debere. Quae si vera esse iudicentur, intelligitur sane nihil esse, quod magis diuina sapientia indignum sit, atque magis cum accurato huius rei iudicio pugnet, quam id, quod a tam multis factum est, qui e. c. in singulis, quae ad structuram tabernaculi tanquam partes totius necessario pertinebant, vt in ordine partium et numero, in longitudine et latitudine earum, res futuras ecclesiae N. T. adumbratas, quaesuerunt, et, quod vix credideris, invenerunt. Nam quis non videt, sine his rebus nullum aedificium adeoque nec tabernaculum cogitari posse. Sed haec eadem lex manifestum quoque reddit, in plurimis sacrificiis altius quid quaerendum esse, si vel maxime hoc ex aperto Sp. S. testimonio non constaret. In vtrisque porro illis, qui reperiuntur, in *rebus gestis* Israel. locis illustrantibus hanc legem sequendam putem, tanquam minime fallentem, vt non ea statim, quae illis culpa eorum acciderint, aut ex peculiari arbitrarioque Dei consilio evenerint,

E multoque

multoque minus ea, quae illis cum omnibus reliquis hominibus communia fuerint, pro locis vere illustrantibus eventuum N. T. habeamus, sed ea solum, quibus hic populus id consequeretur, ut proprie a Deo electus dici posset, quibusque singulis totidem signa singularis diuinæ tutelae impressa erant. Etenim cum certum sit, populum illum, in quo peculiariter a Deo electus erat, in eo vniuersè sumto fuisse typum Eccl. N. T. fatendum quoque est, ea omnia, quibus Deus illi ita prouidebat, ut ab omnibus iudicaretur esse Deo imprimis carus, habuisse significationem eorum, quae aliquando eventura essent huic. Itaque iter molestum et periculosum populi illius per loca deserta, etsi possit pie accommodari ad vitae huius molestias, tamen non crediderim de Sp. S. sententia ad has illustrandas pertinere, aut, ut adeo quibusdam placuit, harum significandarum causa totum suscipiendum fuisse. Erant enim huius itineris difficultates illis aut communes cum aliis omnibus iter facientibus, aut propria eorum culpa ipsis euenerant. Sed plane mihi persuasum esset, si vel maxime careremus aperto ipsius seruatoris testimonio (Ioh. VI.) illum miraculosum panem verum typum habuisse nutritionis coelestis Christianorum fide comparandae. Nam erat omnino ille diuinus cibus beneficium tale, ex quo clare appareret, populum Israeliticum a Deo ita foueri ut nullus alius. Atque sic de typis realibus vtriusque generis reliquis omnibus, si quis hoc vtrumque, quod posuimus, teneat, iudicium facile erit, praecipue, cum in plurimis et fere omnibus quid lateat, in N. T. clare edoceatur.

§. XX

*Quibusnam loci illustrantes reales in uniuersum
illustrantes sint?*

Sed nunc illud quoque paucis ostendendum erit, quibus potissimum tum typi reales, quorum indolem ostendimus, tum Parabolae, in quibus, quatenam de sententia Sp. S. tales sint, per se patet, quibus itaque, utriusque loci illustrantes esse debeant. In qua quidem disputatione admodum breues erimus. Nam facile huc transferri possunt, quae de usu locorum antecedentium (§. XIV.) diximus. Ut itaque typi reales V. T. quemadmodum illi personales, illis maxime illustrantes esse debuerint, qui rem ipsam significatam adhuc futuram crederent, deinde et nobis tales sint, qui quaedam eius adiuncta adhuc expectemus: parabolae vero illis tantum propositae existimentur, qui iam rei ipsius latentis in ea scientiam aliquam ex locis apertis hauserint, ut adeo haec cum adhuc sit paulo obscurior, per illas tantum clarior atque illustrior fiat, qualem usum locorum illustrantium personalium secundi et tertii modi esse diximus.

§. XXI

*Quomodo typi reales ex vere illustrantibus
vere probantes fiant?*

Si nunc porro quaeramus, quonam modo primum typi reales, praecipue ad illustrandum propositi, possint argumento firmo esse eius rei, quam significant, hoc que Sp. S. sic volente: rursus idem fere dicendum erit, quod iam de typis personalibus atque vi eorum approbante affirmauimus. Nam in his non minus res eo redit, ut videamus, an sit eiusmodi loci explicatio certa atque clara a diuino Spiritu in N. T. facta. Quod si ita esse reperiatur, typus, qui per se illustrans

strans solum antea erat, eius rei, quam significabat, probans quoque fit ex vsu scripturae N. T. Itaque idem vim vtramque, et *certam* et *claram* efficiendi scientiam, habet in nobis, sed posteriorem solum, quod ad illos attinet, quibus primum proponebatur. Atqui vero experiamur exemplo quodam, si efficere possimus vt omnes intelligant, recte haec a nobis praecipit. Sumamus vero idem illud, quod paulo ante ex *Iob. VI.* laudauimus. Est in illo loco propositum Seruatori euincere, se solam vitam Christianorum merito atque etiam familiaritate sua sustentare. Vnde clare affirmat (com. 51.) *Ἐγώ εἰμι ὁ ἀπτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβῆς*, hisque addit ea, ex quibus intelligatur, quod ille panis e coelo in deserto delapsus, non fuerit ζῶν, h. e. *non perpetuam ad alendum vim habuerit*, sed, vt ita dicam, *temporariam* tantum ad illustrandum coelestem panem N. T. ei inditam. Hac itaque comparatione ab ipso Seruatore facta, potest quis commode illo miraculo vti, tanquam eo, ex quo certissime pateat, Christum eum esse, qui alimenta vitae spiritualis vnice illi sustentandae apta, nobis largiatur. Sed hoc satis fit ad intelligendum.

§. XXII

An Parabolae vnquam fieri possint vere probantes et quomodo?

D Parabolis vero videri posset non adeo necesse esse, vt amplius quaeramus, an sint in vere probantibus numerandae, cum ab aliis iam satis hic locus tractatus reperitur. Ne tamen plane hanc disputationem neglexisse putemur, in hoc quidem loco (nam de eorum abvsu et vsu plura in reliquis duobus Curriculis dicemus) rem paucis nostro modo tradamus. Itaque in his semper tenendum est hoc, eas in se nullam aliam vim habere, quam vt doctrinam aliquam clariorem reddant. Etenim si voluisset Sp. S. vt firma argu-
menta

menta ex iis duceremus, quemadmodum in quibusdam ab eo fieri videmus, ita in omnibus factum esset, ut nimirum in extremo apertam totius explicationem haberemus. In quibus itaque hoc non fit, hoc ipsum silentium manifesto indicio est, eiusmodi parabolam vnice illustrantem esse. Contra vero si fiat, recte utemur iisdem tanquam vere probantibus eam rem, cuius forma atque indoles imagine quadam adumbrata fuerat. Neque tamen hic quoque adeo repugnabimus, si quis dicere velit, haec explicatio expressa si adsit, vim probandi in ea potius sitam esse, quam in ipsa Parabola, atque hanc tunc quoque tantum illustrantem manere.

§. XXIII

Loci illustrantes de sententia Sp. S. verbales, quinam et quales?

Veniamus nunc ad tertium ordinem locorum de consilio Sp. S. illustrantium, quem eorum esse diximus, (§. XI) in quibus *sententiae* cum *sententiis* comparentur, ut adeo tandem quidam, *verbales* a nobis dicti, reperiantur. Atque sunt hi nobis iidem, qui ab aliis *adcommodationis* nomine intelliguntur. Sed utemur potius illa appellatione, ne multos offendamus, quibus haec posterior malo quorundam studio ita inuisa facta est, ut quidam etiam rem totam plane negare ausi fuerint. Quod, ut cum illis audeamus, nunquam a nobis impetrabunt. Foret enim hoc contra sapientissimum Dei optimi consilium, cui ita placuit, ut quorundam locorum Vet. Test. sensu, in N. T. aliter vteretur, quam antea factum erat. Ex quo nascitur nobis definitio horum locorum haec, ut sint sententiae scripturae Noui Testamenti, quibus exornandis amplificandisque adhibeatur similis sententia librorum Veteris Testamenti. Est vero hic ante omnia cauendum, ne quis existimet, fingendos propterea

esse plures sensus scripturae in vno loco, aut plane *litterales duos*, aut vnum *litteralem*, alterum *mysticum*. Nam illud prius, qui statuendum esse praeceperint, recte iam diu reprehensi sunt, tanquam, qui id, quod longe absurdissimum sit, in Deum sapientissimum conferant. Sed neque hoc posterius satis nobis quidem placet, etsi plurimis probetur, sequimurque in eo negando libenter, vti debemus, doctrinam S. V. ERNESTI, qui in Institutione Interpretis N. T. p. 9. sensus allegoricos, in quorum numero sunt sensus mystici, *sensus proprii potius, ad aliquod caput doctrinae illustrandum, ad commodationes esse*, docet. Atque haec plane nobis esse videtur ratio eorum locorum N. T. quos, certum est, in Scriptura Veteris alii rei probandae adhiberi. Nam in his sensus non mutatur, sed extenditur; non fit alius, sed manet idem ad aliam solum rem translatus; neque ducitur inde aliud plane argumentum, sed quaeritur explanatio similis argumenti. Vt vero quam recte hoc a nobis dicatur, clarius pateat, vtemur loco illo clarissimo Hab. II, 4. Habemus hic verba, quae sensu litterali quibusdam de Iudaeis captiuis intelligenda esse videantur. Admonere hos, aiunt, Prophetam, vt fidem habeant promissionibus diuinis constantem, quoniam tunc futurum sit, vt res eorum aduersae exitum felicem habeant. Hunc sensum et verbum אמונה, quod in hominibus positum, *constantiam* proprie significat, et alterum חיה, quod ex vsu Hebraeorum idem sit, ac *bene viuere, s. pristinae felicitati restitui*, et tandem totum verborum ordinem vtriusque nexum evincere. Atque his non placent, qui, cum videant in doctrina de iustificatione fidei hunc locum bis ab Apostolo laudari (Rom. I. 17. et Gal. III. 11.) inde coniecturam faciant, eum sensu litterali de fide propria verae ecclesiae membris agere, atque de sententia Sp. S. eandem κατὰ τὸ ἐντὸν [probare, illam

illam vero Israëlitarum constantiam *κατὰ τὴν διάνοιαν*. Neque iidem eos probant, qui contraria ratione dicant, *κατὰ τὸ ἔσπτον* posteriorem probari, et priorem *κατὰ τὴν διάνοιαν*. Putant nimirum horum utramque sententiam, ex tertio quodam loco Apostoli plane refelli posse. Quando enim idem denuo ad Hebr. X. 38. illam orationem laudat, et inde argumentum pro *constantia* in fide ducit, en! inquirunt, dicant nobis illi egregii locorum theologicorum artifices, quomodo nunc hanc constantiam in fide ille locus apud Prophetam, de consilio Sp. S. probet, an *κατὰ τὸ ἔσπτον?* aut *κατὰ τὴν διάνοιαν?* Quicquid dixerint, semper habebimus vnum locum, semel *κατὰ τὸ ἔσπτον* et bis *κατὰ τὴν διάνοιαν* aut contra probantem, quo quidem nihil fingi potest, quod sit magis indoctum. Atqui vero hi si vel maxime vera narrent, non tamen bonae causae praesidium ex hoc ipso loco petendum deesse putem, si statuamus, esse hoc Prophetæ verbum de consilio Sp. S. *κατὰ τὴν διάνοιαν* (secundum nostram explicationem §. VII.) probans, illam Iudaeorum fidem promissionibus diuinis habitam, eoque bis usum esse Sp. S. tum ad illustrandam constantiam in fide vera atque vnice tali; tum ad explanandam necessitatem fiduciae in diuinis promissionibus positae: verbo: eum bis sensum proprium ad aliud quid transtulisse. Nam ex iis, quae mox dicemus, patebit, utrumque ex his verbis, in N. T. laudatis, de consilio Sp. S. probari posse. Quod si quis nunc ex me adeo quaerat, unde iudicari possit, quinam loci, ex V. T. in N. laudati sint, de consilio Sp. S. in V. T. probantes doctrinae illius, cuius causa excitentur, et quinam porro de eiusdem sententia in illo aliud quid probent, quam sit illud, ad quod in N. transferuntur, ei ego paucis respondeam, totum hoc iudicium niti praesidiis interpretationis verae, adeoque ei auctor sim, ut discat interpretari.

§. XXIV

Quomodo huiusmodi loci illustrantes vere probantes fiant?

Restat, ut nunc de his quoque ostendamus, quomodo vere probantes fieri possint. Atque hic statim monendum est, hos plane ab reliquis antecedentibus diuersa ratione tales fieri. Nam in illis aut idem locus, qui in V. T. illustrans ex consilio diuino olim erat, in N. ex eodem probans fit; (§. XVI.) aut pars comparationis altera tantum probans fit, altera illustrans manet (§. XVII. XVIII.) aut tandem explicatio comparationis factae argumentum de sententia Sp. S. firmum praebet. (§. XXII.) Vnde fit, ut neque eodem in loco probantes et illustrantes simul sint, neque eadem ratione, quod vtrumque in iis repugnaret. Sed in his non repugnat dicere, *orationem eandem in loco eodem*, de consilio Sp. S. et illustrantem et probantem esse. Hoc quomodo fiat, paucis videamus. Omnis locus illustrans, in quo sententia quaedam ex V. T. ad aliam in Nouo transfertur, in illo esse reperitur *κατὰ τὴν διάνοιαν* probans rem aliquam. Nam semper in eo interpretatione opus est (§§. VII. IX.) ex qua pateat, quodnam praecipuum argumentum eius sit. Si nunc hic talis in argumento simili denuo ex ipsa diuina auctoritate adhibeatur, ea probandi vis, quae ipsi inest, non perit, estque secundum eam semper is, qui tantum illustret. Sed idem, qui *κατὰ τὴν διάνοιαν* illud prius probet, hoc posterius illustret, eodem tempore rem illustrandam *κατὰ τὴν ἔξιν* probat. Etenim continetur plerumque in eiusmodi locis, ex quibus cum alia sententia comparatio fit, principium quoddam, sapientissimo consilio ab ipso Auctore scripturarum positum, tanquam tale, ex quo alio tempore aliud quid efficiendum esset. Itaque concedamus paulisper, locum Prophetiae ante a nobis usurpatum,

tum, in quo in V. T. legitur, κατὰ τὴν διάνοιαν probare felicitatem Israëlitarum, ob fidem diuinis promissionibus praestitam. Sic tamen semper nobis quoque concedere cogentur, eundem in quo in N. T. ad explanandam rationem fidei in Christum et constantis fiduciae utilitatem adhibetur, utramque κατὰ τὴν ἔξιν probare posse. Atque dabimus hoc imprimis ex vltima Apostoli citatione probatum. Vtitur hic loco illo, tanquam in quo insint *tria principia*, ex quibus, nisi id, quod ad illustrandum sumferat, verum esset, secuturum sit, vt neque illud Prophetae pronunciatum de Israëlitis, verum fuerit. Cum enim hic primum affirmet, pios Iudaeos, qui constantem in Deo fiduciam posuerint, non perituros esse, quis non videt, hoc tanquam plane certum ab eodem poni, *fidem constantem Deo habitam, ei vnice placere*. Hoc *primum principium* est, quod nunc assumit Apostolus, in epist. ad Ebraeos, tanquam ex quo κατὰ τὴν ἔξιν probet, fiduciam non moueri debere. Sed idem Propheta porro affirmat, Deum certo Iudaeis auxilium laturum esse וְאָחַר לֹא יִבָּא יְהוָה, h. e. *res praedicta tempore semel decreto eueniet*. In quo nouum principium situm est, quod hoc sit, *Deum, quod semel promisit, non mutare*. Eo itaque porro vtitur Paulus ad eiusdem rei necessitatem efficiendam. Dixerat tandem Propheta, perituros esse eos, qui eam prophetiam contemnunt: in quo *nouum principium* hoc: *cum periculo salutis fidem promissionibus diuinis denegari*, vnde nouum argumento suo rebus addit Apostolus. Nunc vide, quam non solum accurate ex isto loco ad hanc rem comparatio ab Apostolo facta sit, sed certissima etiam, concludendo ex tribus principiis simul sumtis, demonstratio haec: *Si Decreta Dei omnia euentu certissima sunt, sique porro, qui iis fidem non habent, eis nulla salutis spes relicta sit, contra vero constantem fiduciam in iis ponens, de felicitate*

F te

te sua omnia sperare possit, sequitur inde, vt certam de salute vestra spem habeatis. Atque sic dici non potest, quam magnum vsum haec observatio habeat, in expediendis duabus praecipuis difficultatibus, quae in consuetudine scriptorum Noui Test. locos eiusmodi veteris scripturae citandi, reperiuntur. Aut enim nimis deserere videntur contextum hebraicum, aut plane non apparet, vbi quaerendus sit in V. T. locus is, quem excitant. In qua vtraque difficultate tollenda, nemo erit, quin videat non satis esse id, vt dicamus, voluisse N. T. scriptores sensum potius quam verba sequi. Nam si nunc per singulos eamus, cupiamusque doceri, quomodo hic sensum secuti sint non verba, aut ita respondent, vt credendum sit, duplicem vnus loci sensum esse, aut plane verba non recitare possunt, ex quibus tamen iudicandum erat, an vere sensum expresserint. Itaque experiamur, an non vtraque difficultas ex his, quae diximus, faciliori modo solui possit. Quod itaque ad illam attinet, quae oritur ex citationibus contextui hebraico non plane respondentibus, de his ita praecipiamus: *Solent scriptores N. T. adhaerere graecae versioni etiam in iis locis, in quibus vim atque sensum textus hebraici non plane expressit, si tantum id in versione remanserit, vnde intelligatur principium illud, ex quo concludere volebant hanc vel illam rem ita esse. Contrarium si sit, ab iis quoque contrarium fieri reperitur.* Ita, verba כִּי בָּא יְהוָה לָנוּ, non tam ad Deum, quam ad proxime antecedens וְיָחִי, referenda sunt, vt sit sensus: *Praedictio certo implebitur tempore destinato.* Sed tamen Apostolus LXX. sequitur, qui verba tanquam ad Deum pertinentia interpretantur. Vnde vero hoc? quoniam nimirum, siue dicas, *Deus certo tempore decreto veniet, siue, res ab eo praedicta certo implebitur,* principium tamen semper manet hoc: *Deum, quae semel promiserit, ea non mutare.* Nunc vero idem Paulus mox eos deserit

deserit, cumque illi vertendo transtulerint *ὁ δὲ δικαῖος ἐν πίστεως μὲν ζήσεται*, hic habet *ὁ δὲ δικαῖος ἐν πίστεως ζήσεται*. Atque hoc quāre ab eo factum sit, facile ex eadem lege, a nobis posita, explicari potest. Nam dum illi dicunt *ex fide MEA*, quasi Deus de constantia dictorum suorum loqueretur, principium alterum, ex quo Paulus concludere volebat, plane immutant. Itaque ad textum propius accedit, omisso tamen affixo tertiae personae, sine quo etiam principium hoc intelligi poterat. Atque inde simul intelligitur, quomodo in variis lectionibus textus hebraici diiudicandis, citationibus locorum in N. T. vtendum sit. Sed addamus quoque aliam legem, quae, altera illa difficultas quomodo tollenda sit, doceat. Ea haec est: *Solent scriptores N. T. aliquando ex locis Veteris simul sumtis, principium quoddam ad illustrandam rem propositam deducere, atque ex eo, suis verbis proposito, hanc probare.* Itaque, quando ad Ebr. XIII. Apostolus commate quinto affirmat, Deum in V. T. dixisse: *ὁ μὴ σε ἀνώ, ἐδ' ὁ μὴ σε ἐγκαταλίπω*, hoc principium est, quod ex sententiis similibus V. T. (Ios. I. 5. Deut. XXXI. 6. Par. XXVII. 20. et fortasse aliis pluribus) effecit, vt adeo necesse non sit, anxie quaerere, quemnam potissimum ex locis citatis in animo habuerit.

§. XXV

Consecrarium ex tota superiori disputatione effectum

Atque sic hoc primo nostro Curriculo, illum tandem locum attingimus, quo primum tendebamus, atque consecuti, opinor, id sumus, vt veram indolem scripturae locorum, ex quibus firma argumenta ducenda sint, cognitum atque perspectum habeamus. Antequam tamen hic, tanquam in primo diuerticulo acquiescamus, age, faciamus,

quod facere solent ii, qui ex itinere quodam redeuntes, ex iis, quae noua, atque ante inaudita cognouerint, quaedam concludendo in suam vtilitatem transferunt. Est enim, si summam eorum omnium quae diximus, incamus, supremum aliquod, quod ex disputatione hac tota consequatur, et ex quo tota, recte intellecta, hoc vtilior reddatur. Patet enim ex ea male praecipere, qui dicant, locos *κατὰ τὸ ἕρδν* probantes esse *classicos* siue *primi ordinis*, reliquos *secundi ordinis*, rursus illos esse *absolute*, hos *secundum quid* probantes. Nam, si nos audias, potest locus *κατὰ τὴν διὰ σοφίαν*, et *κατὰ τὴν ἔξιν* item maxime classicus esse, etsi de vno dogmate cuiusuis ordinis vnus occurrat, omnes simul pro talibus habendos esse, quamuis fieri possit, vt mox hic, mox ille ad hunc vel illum vincendum, vt sunt varia hominum ingenia, aptior sit. In quo etiam nemo erit, quin videat, grato animo diuinam sapientiam agnoscendam esse, quae locos plurium ordinum probantes in scripturis proposuit, vt adeo hominum omnium vsui aptae atque adcommo-
tae essent.

ERRATA OPERARVM

- p. 16. §. V. lin. 11. prima l. primo. lin. 15. Erant l. Erunt. lin. 19. alias l. alios.
 p. 24. §. XII. lin. 14. comparatis l. comparatur.
 p. 41. lin. 26. rebus l. robur.
 p. 41. lin. 19. et p. 42. lin. 25. יאמר l. יאמר.
 p. 43. §. XXV. lin. 4. 5. cognitum atque perspectum l. cognitam atque perspectam.

01A 6600

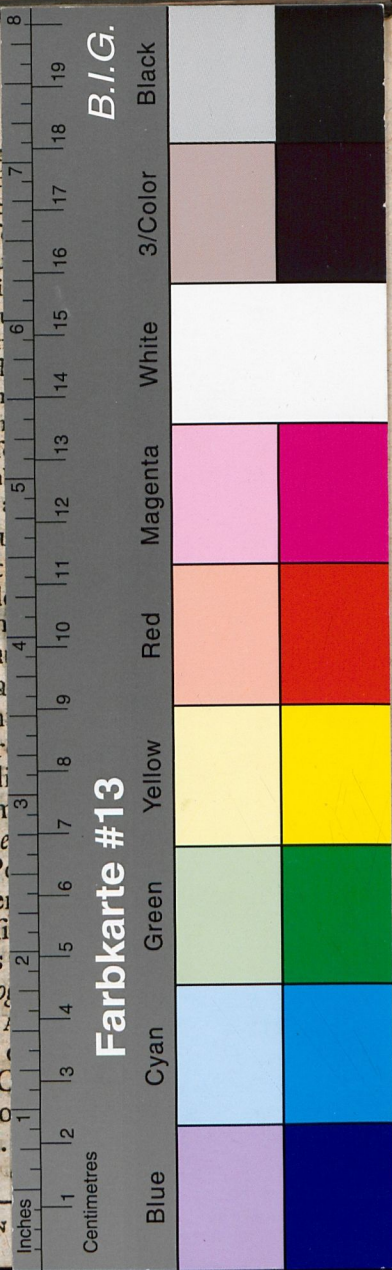
ULB Halle 3
002 932 490

R

32

TOPICE SCRIPTVRAE

EX
AVCTORITATE VENERANDI THEOLOGORVM
ORDINIS
PRO LICENTIA
CONSEQVENDI
SVM MOS IN THEOLOGIA HONORES
PROPOSITA ET DEFENSA

A
M. GVILIELMO ABRAHAMO TELLERO
S. THEOL. BACCALAVREO
PROFESSORE THEOLOGIAE ORDINARIO IN ACADEMIA
IULIA CAROLINA ET DIOECESEOS HELMSTADIENSIS
SVPERINTENDENTE GENERALI DESIGNATO

LIPSIÆ D. XXI. DEC. MDCCLXI

EX OFFICINA BREITKOPFIA